

Çocuk veya Delilin Malından Zekât Verilmesi Vacip midir?

Hanefî mezhebine göre; akıl hastası ile bulûğa ermeyen kişi, sahip oldukları mallardan zekât vermeleri vacip değildir.

Es-Serahsî (ö.483) ve el-Kâsanî (ö.587) ve daha birçok Hanefî âlimlerinin beyanına göre; akıl ve bulûğ zekâtın vücubunun şartlarındandır. Zira âlimler, zekâtın ibadet oluşu yönüne bakmışlar ve ibadetlerdeki asıl gayenin mükellefi imtihan etmek olacağını söylemişlerdir. Akıl hastası ile bulûğa ermeyen kişinin imtihana tabii tutulmaları ise söz konusu değildir. Dolayısıyla bir ibadet olan zekât ile de mükellef tutulmalarının söz konusu olmayacağını beyan etmişlerdir. Hz. Ali ve İbn Abbas (Allah onlardan razı olsun): Baliğ olmayan kişiye namaz vacip olmadığı müddetçe zekâtın da vacip olmayacağını söylemişlerdir.

Aişe validemiz ve İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun) ise: Çocuk ve delilin malından zekât verilmesinin vacip olduğunu söylemişlerdir. Şâfîî mezhebi de bu görüşü benimsemiştir. Ancak bu mükellefiyet yani çocuğun veya delilin malında vacip olan zekâtı ödeme işi, çocuğa veya deliye değil veliye ait olduğu için akıl hastasının iyileşmesi mümkünse iyileşinceye kadar, çocuk da baliğ oluncaya kadar velileri, onlara ait malların zekâtını onların adına, mallarından ödemekle yükümlüdür.

Çocuk ve akıl hastasının malına zekât düşmez diyen Hanefî mezhebi, cumhurdan farklı bir görüş tercih etmiştir. Bu açıdan Hanefî mezhebine göre zekât verecek olan kişinin baliğ ve akıllı olma şartı aranır. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin), baliğ ve akıllı olmayanları, toprak ürünlerinden alınan zekât (öşür) dışında, zekâtla mükellef tutmamıştır. Onların mallarının zekâtını veli ve vasileri de vermek zorunda değildirler.^[1]

Hanefî mezhebi çocuk ve akıl hastasının malına zekât düşmez derken dayandıkları deliller şunlardır:

• Ebu Dâvut, en-Nesâî ve başkalarının sahih isnatla rivayet etmiş olduğu şu hadis-i şeriftir

عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ عَنْ الذَّائِمِ حَتَّى يَسْتَدِيقَ وَ عَنْ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ وَ عَنْ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ أَوْ يُفْقِ

Hz. Aişe (Allah ondan razı olsun)'dan, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Kalem (sorumluluk), ergenlik çağına ulaşınca kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve akıllanıncaya ya da ayılınca kadar deliden kaldırılmıştır.”^[2]

Bu hadiste “kalemin kaldırılması” cümlesi, yükümlülüğün olmamasından kinayedir.

Esasen cumhur, Hanefî Mezhebinin görüşüne aykırı hadis-i şerif zikretmişlerse de et-Tirmizî kitabında ilgili hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra şöyle der: bu hadis bu isnadla rivayet edilmiştir. Bu isnatta müşkil vardır. Zira ravilerden biri olan el-Müsenna b. Es-sebah hadisleri zayıf kabul edilen bir ravidir. Bu sözü bazıları Hz. Ömer (Allah ondan razı olsun)'in kavli olarak rivayet etmiştir” der.^[3] Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr isimli eserinde yukarıda hadis-i şerife yapılan talili özetle anlattıktan sonra bununla delil getirmenin sahih olmadığını söylemiş ardından her iki tarafın görüşünü destekleyen ayrı ayrı kavli-i sahabe bulunduğu için bunlarla da karşı taraf ilzam edilemeyecektir diyerek vech-i

kıyası izaha girişmiştir.^[4]

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'in **Kitâbu'l-Asl** isimli eserinde buluğa ermeyen ve deli olan kişinin malından zekât vermeyeceğini "bunlara namaz vacip değildir, öyleyse zekât da vacip değildir"^[5] sözleriyle izah etmesinden bu hususta bir birine muhalif eserlerin olduğunu, tercihin ise kıyas gereği yapılabileceğini, kıyasın da en güzeli her ikisinin ibadet olması yönüyle, ibadete ehil olmayana vacip olmayacağı anlaşılmıştır.

Bu hususta kıyas yani akli delil olarak şöyle denmiştir.

• Başta el-Buharî olmak üzere birçok hadis kaynağında mevcut olan "İslam beş temel üzere bina edilmiştir; namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek ...()" hadîs-i şerifinde İslam'ın şartları sayılmış ve bu şartlarda ortak özellik hepsinin akıl-baliğ olan kişilere vacip olduğu, çocuk veya deliye ise vacip olmadığı hususudur. Şu halde zekâtın kıyas edilebileceğinin en iyisi namaz ve sair ibadetlerdir.

• Zekât da, namaz gibi asıl ibadetlerdendir. İbadetler ise niyetsiz olmaz. Ancak niyet getirilerek ibadetlerin farziyeti yerine getirilebilir. Çocuk ve akıl hastasından sadır olan niyet ise geçersizdir. Zira farza niyet edebilme ehliyetleri yoktur. Zaten bu münasebetle ibadetler kendilerine vacip değildir. Çünkü bu konudaki ilahî hitaplar onları kapsamamaktadır. Niyetin yerine getirilmemesiyle nasıl namaz düşünürse, aynı şekilde zekâtın da onlara vacip olmaması iktiza eder.

Cumhurun görüşü ise, akıl hastası ve çocuğun malının zekâta tabi olduğu yönündedir. Çünkü baliğ ve akıllı olmak, zekâtın farz olması için şart değildir. Çocuk ve akıl hastasının zekât verme iradeleri olmadığı için bunların mallarının zekâtını veli ve vasileri ödemelidirler. Veli nasıl akrabalarının nafakasından sorumluydu bunun edası da ona düşer. Onların adına yapacağı niyet, mal sahibinin yaptığı niyet konumunda kabul edilir.^[6]

Akıllı olmayan deli kişiler için iki durum söz konusudur.

• Birincisi: aslî mecnun yani doğuşundan buluğ çağına kadar deli olarak yaşayan ve buluğundan sonra deli olarak hayatına devam eden kişidir.

• İkincisi: Arızî mecnun yani buluğ çağından sonra aklını yitiren kişidir. İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre her iki kısım için yani aslî ve arızî delilik için geçerli olmak üzere iki ayrı durumdan bahsedilebilir.

1. Sürekli olan deliliktir ki bu çeşit delinin malında zekâtın vacip olmayacağına dair Hanefi mezhebinde her hangi bir ihtilaf söz konusu değildir.^[7]

2. Tariî/sürekli olmayan deliliktir ki bazen akli başına gelip bazen aklını kaybeden kişidir. Bu çeşit delilik Şer'an yok hükmünde kabul edilmiş olduğundan böylesi bir kişi zekâtla yükümlü tutulmuştur. Ancak arız olan delilik bir tam yıl devam ederse bu, aslî delilik hükmünde olup malından zekât verilmesinin vucubuyetini düşürür.

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'in aslî ve arızî için kabul ettiği bu iki durumu İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*), sadece arızî yani buluğ çağından sonra doğan delilik için kabul eder.^[8]

Şu halde İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre ister arızî ister aslî, İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)'a göre arızî bir deli, Senenin bir kısmını deli olarak, diğer kısmını ayık olarak geçiriyorsa zekat vermesi gerekir mi?

Esasen bu kişiye zekâtın vacip olup olmayacağına dair iki farklı rivayet vardır. Birincisi Nadiru'r-Rivaye olarak İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'den gelen görüştür ki senenin az da olsa bir bölümünde akli başına gelmişse zekâtının verilmesiyle yükümlüdür. Bu aynı zamanda İbn Sema'a'nın, İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)'dan yaptığı rivayettir.

Diğer rivayet yine İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)'dan talebesi Hişam'ın yaptığı rivayettir ki senenin çoğunu akıllı geçirirse zekât vacip olur. Aksi halde zekâtla yükümlü tutulmaz.^[9]

- [1] Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût; Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'
- [2] Ebû Davut, kitabu'l-Hudut, bab fi'l-Mecnuni yesriku
- [3] Et-Tirmizî, ez-Zekât, bab: zekâtu mali'l-yetim; ayrıca bak: Yusuf b. Abdillâh el-Hafız ez-Zeyla'i, Nasbu'r-Râye fî Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye: 2/321
- [4] Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, bulak baskı 1/484
- [5] Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl: 2/11
- [6] es-Serâhsî, el-Mebsût, Daru'l-Marife, 2/162, 163
- [7] Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, 1/484
- [8] Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, bulak, 1/484
- [9] Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'